

ความเชื่อเรื่องการถวายประทีปในพระพุทธศาสนา

Beliefs about offering candles in Buddhism

พระณัฐกิจ ฐิตเมธี (อิมัง)

Phra Natthakit Thitamethi (Imang)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University

Email : Natthakit Thitamethi (Imang)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องการถวายทานประทีปในพระพุทธศาสนา และ 2. เพื่อวิเคราะห์ทอานิสงส์ของการถวายทานประทีปในพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องการถวายประทีปในพระพุทธศาสนานั้นเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการบูชา ที่เรียก อามิสบูชา จุดประสงค์ของการถวายประทีปนั้นคือการถวายแสงสว่าง ในปัจจุบันการถวายประทีปนิยมทำกันในเทศกาลลอยกระทง โดยได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากตำนานกาเผือกและการบูชารอยพระพุทธบาท ส่วนในล้านนานั้นมีความเชื่อเรื่องการถวายประทีปจากวรรณกรรมที่จารึกไว้บนใบลาน 2 คัมภีร์ คือ 1) ธัมมกาเผือก ที่มีคติความเชื่อเรื่องการบูชาความกตัญญู และ 2) ธัมมอานิสงส์การถวายทานผางประทีป ที่มีคติความเชื่อเรื่องอานิสงส์จะทำให้มีผิวพรรณที่แจ่มแจ้งดุจแสงของประทีป จะเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด มีทรัพย์มาก นอกจากนี้ การบูชาผางประทีปยังมีเชื่อว่าเป็นการบูชาตามธัมมคคาถาพันที่ปรากฏในการจัดตั้งธัมมหลวงอีกด้วย

คำสำคัญ: ประทีป, ลอยกระทง, พระพุทธศาสนา

Abstract

This research article has two objectives: 1 . to study the belief in offering candles in Buddhism and 2. to analyze the benefits of offering candles in Buddhism. This is a documentary research. The research results found that the belief in offering candles in Buddhism is a belief related to worship, called Amisabucha. The purpose of offering candles is to offer light. Currently, offering candles is popular during the Loi Krathong festival, influenced by the belief in the legend of the white crow and the worship of the Buddha's footprint. In Lanna, there are beliefs about offering candles from two literary works inscribed on palm leaves: 1) Thammaka Phueak, which has a belief in worshipping gratitude and 2) Tham Anisong, which has a belief in

the benefit of offering candles, which has a belief in making the skin bright like the light of the candle. Will be intelligent and have a lot of wealth. In addition, worshipping the lantern is also believed to be worship according to the Dhamma verses that appear in the establishment of the royal Dhamma.

Keywords: lantern, Loi Krathong, Buddhism

บทนำ

ในศาสนาพุทธมีความเชื่อเรื่องของการถวายทานไฟ เรียกว่า ประทีป ถือว่าเป็นการบูชาไฟอย่างหนึ่ง เพียงแต่ว่าลักษณะในการบูชานั้นแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการบูชา พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) ได้กล่าวถึงการบูชาไฟในหนังสือ “ประวัติพระพุทธศาสนาในอินเดีย” ไว้ว่า เรื่องราวของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ตอนต้นจนถึงปัจจุบันและศาสนาที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในกรณีการบูชาไฟและเรื่องของการบูชาลัยภูไว้พอสมควร โดยเริ่มกล่าวความเป็นมาของการบูชาไฟสมัยเริ่มแรกจนถึงสมัยที่พวกพราหมณ์หันมาใช้กลอบายให้ฆ่าคนฆ่าสัตว์บูชาลัยภู อันเป็นเหตุให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวและบางพวกมัวเมาอยู่กับการบูชาลัยภู ไม่นิยมแสวงหาทางพ้นทุกข์หรือค้นหาในทางปรัชญา (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), 2534 : 10) แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้มีการบูชาไฟโดยตรง แต่ในยุคหลังได้มีการบูชาไฟเพื่อเป็นเครื่องบูชาคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการให้ทานตามคติความเชื่อของชาวพุทธ

การถวายประทีป ปราภภูมิมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วชนทั้งปวงทั้งเทวดาละมุนุษย์ ต่างก็บูชาพระองค์ ชนทั้งหลายพากันบูชาเชิงตะกอนของพระศาสดาตามกำลังของตน ได้ตามประทีปไว้ไม่ไกลเชิงตะกอน ประทีปนั้นลูกโหลงจนพระอาทิตย์ขึ้น ด้วยการถวายประทีปนั้น ทำให้ไม่รู้จักรักทุกติเลย เพราะผลแห่งการถวายประทีปดวงเดียว (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 33 ข้อ 25 : 11) ความเชื่อในเรื่องการถวายประทีปดังกล่าวได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และได้มีการสืบทอดแนวคิดความเชื่อดังกล่าวเรื่อยมาในแต่ละยุคสมัยและผ่านความเชื่อของชาวสุวรรณภูมิ (อาณาบริเวณประเทศพม่า และไทย) ที่ได้รับอิทธิพลด้านพระพุทธศาสนามาจากอินเดีย หรือ ชมพูทวีปและลังกาทวีป นำเอาแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับการถวายทานประทีปเข้ามาด้วย

ในยุคสมัยปัจจุบัน ทางล้านนามีความเชื่อในเรื่องของการถวายประทีปในวันเพ็ญเดือนยี่ หรือที่เรียกว่า การบูชาประทีป ผางประทีส หรือ ผางประทีป เป็นเครื่องสักการบูชา คำว่า ผาง คือ ภาชนะดินเผาคล้ายถ้วยเล็กๆ ใช้เป็นถ้วยสำหรับใส่ขี้ผึ้งหรือน้ำมันที่สกัดได้จากมะพร้าว หรือไขมันจากหนังหมูทอดและไส้ของประทีสที่ทำมาจากเส้นฝ้าย ในช่วงประเพณียี่เป็ง ชาวล้านนานิยมจุดผางประทีปเป็นพุทธบูชา สืบเนื่องมาจากตำนานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ที่ได้ถือกำเนิดจากแม่กาเผือก

และวันหนึ่งขณะที่แม่กาออกไปหาอาหารได้เกิดพายุทำให้ไขทั้งห้าฟองของแม่กาเฝือกถูกพัดตกจากรัง ไหลไปตามแม่น้ำ มีแม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์เก็บไปเลี้ยง เมื่อไขทั้งห้าฟองฟัก ออกมาเป็นมนุษย์เป็นเพศชาย และได้บวชเป็นฤๅษีทั้งห้าองค์ เมื่อฤๅษีทั้งห้าได้พบกัน จึงได้ถามถึง มารดาของแต่ละองค์ ฤๅษีทั้งห้าองค์ได้สงสัยว่าแม่ที่แท้จริงของตนเป็นใคร จึงพากันอธิษฐานขอให้ได้ พบแม่ ด้วยคำอธิษฐาน จึงทำให้พกาพรหมผู้เป็นแม่ได้แปลงกายเป็นกาเผือกบินลงมาเล่าเรื่องในอดีต ให้ฤๅษีทั้งห้าฟัง และได้บอกว่าหากคิดถึงแม่ ให้นำธำมรงค์มาพันเป็นตีนกาจุดเป็นประทีปบูชาในวันยี่ เป้ง ด้วยอานิสงส์แห่งการถวายประทีปตีนกา จึงทำให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์

วัตถุประสงค์ของการถวายทานประทีป ตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลนั้นเพื่อต้องการสักการบูชาพระ รัตนตรัย และเพื่อหวังอานิสงค์ของการถวายทานเพื่อความสุขในภพภูมิหน้า ในปัจจุบันการถวาย ประทีปเพื่อสักการบูชาแล้ว อานิสงค์ของการถวายประทีปแสงสว่างนั้น ย่อมทำให้เป็นผู้รู้คุณพระ รัตนตรัย เป็นผู้มีความดีใจ มีผิวพรรณวรรณะผ่องใส เฉลียวฉลาด ย่อมไม่ไปเกิดในทุกข์ และบรรลุ ธรรมได้โดยง่าย แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ได้มีความนิยมในการถวายทานไฟฟ้า (หลอดไฟ) แทน ประทีปเพื่อใช้ในการส่องสว่างภายในวัด ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัยและความจำเป็นใน การใช้ แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีการถวายทานประทีปอยู่ในหลายพื้นที่และยังได้รับความนิยมในชุมชน ชนบทของล้านนา เช่น จังหวัดลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย เป็นต้น เป็นสิ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึง แนวคิด ความเชื่อ และความนิยมในการถวายทานประทีปอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องการถวายทานประทีปในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อวิเคราะห์อานิสงค์ของการถวายทานประทีปในพระพุทธศาสนา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาแนวคิดเรื่องการถวายทานประทีปในพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขอบเขตการทำวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 และ ทุติยภูมิ (Secondary) ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความ ข้อเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการ เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ประทีป
2. รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือส่วนที่เป็นงานนิพนธ์ต่างๆ ไป รวมทั้งเอกสาร งานวิจัย บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

3. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการถวายประทีปและวิเคราะห์อานิสงส์ของการถวายประทีปที่ปรากฏพระไตรปิฎก
4. นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงและเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง
5. เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ความเชื่อเรื่องการถวายทานประทีปในพระพุทธศาสนา

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของ เทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ เมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุพัด ไฟป่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย หรือวาตภัย เป็นต้น ล้วนเป็นสิ่งที่มียุทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น ศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสิ่งสากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย (ยศ สันตสมบัติ, 2537 : 214)

ประทีปเป็นทานประเภทหนึ่งที่มีการกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งทานนั้นเป็นข้อพื้นฐานที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ตั้งแห่งการกระทำบุญ หรือทางแห่งความดี ในพระพุทธศาสนาแบ่งทาน 2 อย่าง คือ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 20 ข้อ 386 : 114) 1) อามิสทาน การให้สิ่งของ การให้วัตถุ เครื่องกิน ของใช้ เครื่องประกอบชีพ การยกมอบแก่ผู้อื่นให้ของที่ควรให้เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ได้รับ 2) ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน การให้คำแนะนำสั่งสอนผู้อื่นให้ตั้งอยู่ในธรรมให้คำแนะนำ สั่งสอน ให้ข้อคิด และชี้แนะในทางปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยเฉพาะการให้ทานวัตถุสิ่งของจะเป็นที่ได้รับความนิยมนิยมจากพุทธศาสนิกชนคนไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะความเชื่อในด้านการถวายทานเพื่อการบูชาและเพื่อการอุทิศ เช่น การถวายทานอาหารคาวหวาน ผลไม้ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การถวายทานข้าวพระพุทธ เพื่อบูชาพระพุทธเจ้า เป็นต้น และนอกจากนั้นยังมีการถวายทานเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า รอยพระพุทธบาทในเมืองบาดาล และพระธาตุเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ นั่นก็คือ การถวายทานประทีปโคมไฟ

ประทีป ซึ่งเป็นอมิสทานนั้น ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในเรื่องของ ทาน 3 ด้วย ซึ่งประกอบด้วย 1) จากเจตนา เจตนาเป็นเครื่องบริจาต 2) วีรติ การงดเว้นจากเวร 5 ซึ่งเรียกว่า อภัยทาน คือการรักษาศีล 5 3) เทยยทาน ได้แก่ทานวัตถุ 10

ความเชื่อเรื่องการถวายทานประทีปในสังคมไทย

จากการที่ได้ศึกษาความเป็นมาของประทีป ได้สรุปองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการถวายทานประทีปในสังคมไทยตั้งแต่ยุคสมัยกรุงสุโขทัยจนถึงถึงยุคสมัยปัจจุบัน พบว่า ประทีปชนิด โคม โคมไฟ โคมลอย หรือโคมแขวนนั้น ซึ่งมีพัฒนาการมาถึงประเพณีในปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่าการลอยกระทงนั้น มีคติความเชื่อเกี่ยวกับการถวายประทีปโคมลอยว่า เป็นการบูชาสักการะรอยพระพุทธบาทที่ฝั่งริมแม่น้ำนัมมทานที และบูชาพระเศกแก้วจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนในด้านคติความเชื่อของชาวล้านนามีคติความเชื่อว่าการถวายผางประทีป จะทำให้ตนเองนั้น เป็นที่รักของคนและเทวดา อีกทั้งผลของการถวายประทีปนั้นจะส่งผลให้ผู้ที่ถวายทานประทีปมีรูปร่างผิวพรรณวรรณะงดงามไปทุกชาติ ผิวพรรณวรรณะผ่องใสเปรียบดังประทีปที่ถวาย ในด้านของการถวายเทียนรุ่งโดยพระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถวายเทียนเพื่อจุดย่นรุ่งสว่าง ในวันมาฆบูชา ก็พอเป็นการบูชาพระรัตนตรัย และการถวายเทียนพรรษาในช่วงฤดูการเข้าพรรษานั้น มีความเชื่อว่าการถวายเทียนพรรษาจะทำให้ชีวิตมีแต่ความราบรื่น ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน เป็นผู้ไม่มีปัญหาคุดตั้งประทีปที่สว่างไสว การถวายทานประทีปเนื่องในวันออกพรรษานั้น ในรูปแบบของประเพณีได้น้ำมัน หรือ ในรูปแบบของเรือไฟ ต่างก็มีความเชื่อในสิ่งเดียวกันคือเป็นการสักการะถวายการต้อนรับพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาสู่โลกหลังจากจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งทั้งหมดนี้ ได้สรุปคติความเชื่อการถวายทานประทีปในพระพุทธศาสนา ได้ดังนี้

- 1) เพื่อเป็นสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย
- 2) เพื่อสักการะรอยพระพุทธบาทที่ฝั่งแม่น้ำนัมมทานทีที่ประเทศอินเดีย
- 3) เพื่อเป็นการสักการบูชาพระเศกแก้วจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
- 4) เพื่อสักการบูชาการเสด็จกลับมาของพระพุทธเจ้าจากการจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
- 5) เพื่อเป็นที่รักของเทวดา
- 6) เพื่อหวังถึงความประสบผลสำเร็จในชีวิต ปราศจากอุปสรรค มีปัญญาตั้งแสงประทีปที่สว่างไสว
- 7) เพื่อหวังถึงอานิสงส์การเกิดในภพชาติหน้าเพื่อให้พบเจอกับยุคพระพุทธเจ้าพระนามว่า พระศรีอริยเมตไตรย

ความเป็นมาของการถวายประทีปในพระพุทธศาสนา

ประทีป หมายถึง เครื่องบูชาสักการะประเภทหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีหลายลักษณะ เช่น ภาชนะทรงถ้วย ภาชนะทรงกระบอกสำหรับใส่ขี้ผึ้ง เนย หรือน้ำมันที่สกัดจากไขมันสัตว์บ้างไขมันจากพืช เช่น มะพร้าว งา และมะกอก ส่วนไส้ของประทีปทำด้วยเส้นฝ้าย หรือไม่มีภาชนะมีแต่เพียงเส้นฝ้ายที่นำมาร้อยเรียงเป็นสายชุบน้ำมันแล้วจุดไฟเพื่อให้เกิดแสงสว่าง เรียกว่าประทีป เหมือนกัน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) ได้กล่าวถึงการบูชาไฟในหนังสือ“ประวัติ พระพุทธศาสนาในอินเดีย” ไว้ว่า เรื่องราวของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ตอนต้นจนถึงปัจจุบันและศาสนาที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในกรณีการบูชาไฟและเรื่องการบูชาขี้ผึ้งปอสมควรว โดยเริ่มกล่าวความเป็นมาของการบูชาไฟสมัยเริ่มแรกจนถึงสมัยที่พวกพราหมณ์หันมาใช้กลอุบายให้ฆาตกรฆ่าสัตว์บูชาขี้ผึ้ง อันเป็นเหตุให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวและบางพวกมัวเมาอยู่กับการบูชาขี้ผึ้ง ไม่นิยมแสวงหาทางพ้นทุกข์หรือค้นหาในทางปรัชญา (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ, 2534 : 10) ดังนั้นแล้วเราจะเห็นได้ว่าอิทธิพลการบูชาประทีปนั้นมาต้นกำเนิดมีจากศาสนาพราหมณ์คือพิธีการบูชาไฟ

การถวายทานประทีปที่ปรากฏในสมัยพุทธกาล พระอนุรุทธเถระได้เล่าประวัติในอดีตชาติของตนว่าได้พบกับพระพุทธเจ้าพระนามว่าสุเมธะและได้ถวายประทีปแด่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขณะเข้ามานอนอยู่ที่โคนต้นไม้ จุดถวายประทีปและใส่ตะเกียงเป็นจำนวนอยู่ 1,000 ไส้ ลูกใหม่ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืนเป็นเวลาถึง 7 วันแล้วจึงดับไปเอง เมื่อดับขันธ์ลงได้กลับภพชาติจุติเป็นเทวดาประทับอยู่วิมานและมีบริวารเป็นเทวดาล้อมรอบเป็นเวลาอยู่ถึง 30 กัป เมื่อเกิดอีกภพชาติได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ 28 ชาติ ได้ทิพย์จักขุ ทั้งหมดนี้ย่อมเป็นอานิสงส์ของการถวายประทีป (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 32 ข้อ 24 : 65) พระเอกที่ปิยเถระท่านได้ถวายประทีปและจุดบูชาไม่ไกลจากตรงเชิงตะกอนตามฐานะของตน คือบูชาประทีปเพียงดวงเดียว ได้จุดบูชาจนพระอาทิตย์ขึ้น เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว ด้วยผลบุญที่ได้บูชาประทีปไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ชื่อว่าเอกที่ป รายล้อมด้วยประทีปแสนดวงส่องสว่างรอบวิมาน ร่างกายสว่างเหมือนพระอาทิตย์กำลังอุทัย อยู่ในเทวโลก 77 ครั้ง เสวยราชสมบัติในเทวโลก 31 ครั้ง ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ 28 ครั้ง เมื่อจุติจากเทวโลกแล้วเกิดบนโลกมนุษย์ มีอายุเพียง 4 ขวบได้ออกบวชเป็นบรรพชิตและได้บรรลุอรหัตต์ ทั้งหมดนี้เพียงเพราะถวายประทีปดวงเดียว (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 33 ข้อ 25 : 11)

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ว่าด้วยบุพจริยาของพระกุกลาเถรี ได้ปรากฏการถวายทานประทีป ความสรุปว่า ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป พระกุกลาเถรีเกิดเป็นปริพาชิกา ประพฤติอยู่ผู้เดียว ได้น้ำมันมาน้อยหนึ่ง มีใจผ่องใส เอาน้ำมันนั้นตามประทีปบูชาพระเจดีย์ชื่อสัพพสังวร ด้วยกุศลกรรมที่ได้ทำไว้แล้วนั้นและด้วยการตั้งเจตจำนงไว้ เมื่อละร่างกายมนุษย์แล้ว ได้ไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เมื่อไปเกิดในทีเดียว ประทีปเป็นอันมากก็สว่างไสวในที่นั้นๆ เมื่อปรารถนาจะได้สิ่งที่อยู่นอกฝาหรือสิ่งที่อยู่

นอกภูเขาศิลา ก็เห็นได้ทะเลโปร่ง นี่เป็นผลแห่งการถวายประทีป ทำให้มีนัยน์ตาแจ่มใส รุ่งเรืองด้วยยศ มีศรัทธามีปัญญา (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 25 ข้อ 2 : 476)

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้มีร่องรอยปรากฏหลักฐานซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการถวายทานบูชา รอยพระบาท ที่ฝั่งแม่น้ำนัมมทานที พอเป็นเค้ามูลดั่งมีใจความสำคัญในปุณณสูตร สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ความว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำนัมมทานที พระยานาคนมมทาได้กระทำการต้อนรับพระศาสดา ให้เสด็จเข้าไปสู่ภพภาค ได้กระทำสักการะต่อหน้าพระรัตนตรัย พระศาสดาแสดงธรรมแก่พระยานาคนั้น แล้วออกจากภพภาค พระยานาคนั้นอ่อนน้อมว่าข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ พอพระองค์จึงประทานสิ่งที่ควรสละแก่ข้าพระองค์พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเจตีย์ คือรอยพระบาทไว้ ณ ฝั่งแม่น้ำนัมมทานที เจตีย์คือรอยพระบาทนั้น เมื่อคลื่นหลากมาๆ ย่อมปิด เมื่อคลื่นไปแล้วย่อมเปิดออก ความถึงพร้อมด้วยมหาสักการะได้มีแล้ว พระศาสดาเสด็จออกจากที่นั้น แล้วเสด็จไปยังสังจพันธบรรพต ตรัสกะสังจพันธภิกษุว่า เธอทำให้มหาชนหยั่งลงไปในทางอบาย เธอจงอยู่ในนี้แหละ ให้ชนเหล่านั้นสละสัทธิเสียแล้ว ให้ดำรงอยู่ในทางแห่งพระนิพพาน ฝ่ายสังจพันธภิกษุนั้นทูลขอข้อที่ควรประพฤติ พระศาสดาแสดง พระเจตีย์ คือ รอยพระบาทที่หลังแผ่นหินแห่งที่บ เหมือนรอยตรา ที่ก้อนดินเหนียวเปียก แต่นั้นก็เสด็จกลับพระวิหารเชตวันตามเดิม (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 4 ข้อ 117 : 130-131)

จากพระสูตรนี้ได้แสดงให้เห็นร่องรอยที่เป็นเค้ามูลของการถวายทานประทีป เพื่อเป็นการสักการะรอยพระบาท ที่ฝั่งแม่น้ำนัมมทานที พัฒนามาเป็นประเพณีลอยกระทง ประเพณีการถวายทานประทีปหลังเทศกาลออกพรรษาของพุทธศาสนิกชนชาวพม่า ตลอดจนถึงประเพณีต่าง ๆ ที่มีการถวายประทีปเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งมีคติความเชื่อในเรื่องของการถวายทานประทีป เพราะเป็นการสักการบูชาคุณของพระพุทธองค์ บูชารอยพระพุทธรูปบาท ณ แม่น้ำนัมมทานที ตามคำขออ่อนน้อมของพระยานาค

ประเภทของโคมในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 4 แบบ คือ

ภาพที่ 1 โคมตัว

1. แบบแรก เรียกว่า “โคมตัว” หรือโคมไฟเล็กที่ห้อยอยู่กับซีกไม้ไผ่ ช่างในไสเทียนจุดเพื่อให้
เกิดความสว่าง ผู้คนจะถือไปในขบวนและนำไปแขวนที่วัด

ภาพที่ 2 โคมแขวน

แบบที่สองเรียกว่า “โคมแขวน” ที่ใช้แขวนบูชาพระพุทธรูป มีหลายแบบด้วยกัน เช่น รูปดาว
รูปตะกร้า โดยปกติแล้วจะแขวนตามวัดทางภาคเหนือ หรือเห็นได้ตามหิ้งพระ

ภาพที่ 3 โคมพัด

แบบที่สาม เรียกว่า “โคมพัด” ลักษณะทำด้วยกระดาษสาเป็นกรวยสองอันพันรองแกน
เดียวกันด้านนอกจะไม่มีลวดลายอะไรส่วนด้านในจะตัดแต่งเป็นรูปทรงต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา

เมื่อจุดประทีปในโคมไฟด้านใน แสงสว่างจำทำให้เกิดเงาบนกรวย ด้านนอกก็จะเคลื่อนไหวคล้ายตัวหนังสือลอย

ภาพที่ 4 โคมลอย

แบบที่สี่ เรียกว่า “โคมลอย” เป็นโคมใหญ่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับบอลูน ตัวโครงทำจากซี่ไม้ไผ่เหลาบาง หุ้มด้วยกระดาษสา ต่อมาพัฒนามาใช้กระดาษว่าวโดยเฉพาะเพราะมีความบางและน้ำหนักเบากว่ากระดาษสา วัสดุทำเชื้อเพลิงทำมาจากมันกระต่ายต้มกับขี้ผึ้งหรือเทียน เมื่อจุดประทีปแล้ว ความร้อนจากเปลวไฟจะทำให้ตัวโคมลอยขึ้น การปล่อยโคมนี้จะทำกันที่วัดหรือตามบ้านคน โดยมีคติความเชื่อกันว่าโชคร้ายทั้งหมดจะลอยไปกับโคม

โคมลอยนับว่าเป็นประทีปประเภทหนึ่ง ซึ่งปรากฏในต้นตำรับ ว่าด้วย การลอยกระทง ได้แก่ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ หรือนางนพมาศ และจากเอกสารชื่อนี้ฉบับกรม กล่าวไว้ว่า “ในวันเพ็ญเดือนสิบสองนั้น จะมีพิธีพระราชพิธีจองเปรียง ซึ่งเป็น “นักขัตฤกษ์ชักโคมลอยโคม” ที่มีการเฉลิมฉลองกันถึงสามวันสามคืน ครั้งหนึ่ง นางนพมาศได้ประดิษฐ์โคมลอยเป็นรูปดอกกระมุท (ดอกบัว) บานกลีบรับแสงพระจันทร์ ใหญ่ประมาณเท่ากงระตะ (กงเกวียน และประดับด้วยดอกไม้ และผลไม้สลักเป็นรูปนกจับอยู่ตามกลีบดอกบัว ซึ่งพระร่วงก็พอพระทัยมาก จึงมีพระราชบริหารบำหยัดสาปสรรว่า แต่นี้สืบไปเบื้องหน้า โดยลำดับกษัตริย์ในสยามประเทศ ถึงการกำหนดนักขัตฤกษ์วันเพ็ญเดือน 12 พระราชพิธีจองเปรียงแล้ว ก็ให้ทำโคมลอยเป็นรูปดอกกระมุทอุทิศสักการบูชาพระพุทธบาทนัมมทานที่ตรารบเท่ากัลปาวาสาน” อันว่าโคมลอยดอกประมุทบานก็ปรากฏมาจนทุกวันนี้ แต่คำโลกสมมติเปลี่ยนชื่อเรียกว่า ลอยกระทงทรงประทีป (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2542 : 99-100)

จะเห็นได้ว่า ประทีปโคมลอยนั้น ปรากฏในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ในยุคสมัยของกรุงสุโขทัย ซึ่งคำว่าโคมลอยในยุคสมัยนั้นไม่ได้หมายถึงแต่เพียงโคมที่ลอยขึ้นไปสู่อากาศแบบทางประเพณีทางล้านนาให้ความหมายเอาไว้ แต่ยังหมายความถึงการลอยประทีปโคมลอยลงในแม่น้ำอีกด้วย ซึ่งเป็น

การสมมติของการลอยโคม ซึ่งในยุคสมัยปัจจุบันการลอยประทีปโคมลอยนั้น มีการพัฒนาต่อยอด กลายมาเป็นกระทงในปัจจุบัน ดังนั้น กระทงที่ปรากฏในประเพณีลอยกระทงซึ่งตรงกับวันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปีนั้นจัดอยู่ในประทีปโคมลอย

ประทีปเรือไฟ

เทศกาลไหลเรือไฟ ถือว่าเป็นเพณีที่ยิ่งใหญ่ของหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จังหวัดนครพนม โดยการนำวัสดุอุปกรณ์ท้องถิ่นที่หาได้ง่ายนำมาตกแต่งเป็นรูปพญานาคและรูปอื่น ๆ พอถึงเวลาตอนกลางคืนจึงจุดประทีปปล่อยให้ไหลไปในลำน้ำโขงก่อให้เกิดภาพสวยงามตระการตาต่อ ผู้ได้พบเห็น ซึ่งเรียกกันว่า เรือไฟ

เรือไฟ หรือ เฮือไฟ ในภาษาถิ่นนี้เป็นเรือที่ทำด้วยต้นกล้วยหรือไม้ไผ่นำมาต่อเป็นลำเรือยาว ประมาณ 5-6 วา ข้างในบรรจุขนม ข้าวต้มมัด หรือสิ่งของที่ต้องการบริจาคทาน ข้างนอกประดับ ตกแต่งด้วยดอกไม้ ธูปเทียน ตะเกียง ชี่ไต้ สำหรับจุดให้สว่างไสวก่อนจะปล่อยเรือไปตามแม่น้ำ ซึ่งจะทำการใน ช่วงเวลา ขึ้น 12 ค่ำ จนถึง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวง วัฒนธรรม, 2553 : 13-14) เรือประทีปนั้นไม่ได้ปรากฏแต่เพียงในยุคสมัยปัจจุบันเท่านั้น ยังมา ปรากฏในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงรัชกาลที่ 5 โดยเนื่องจากกว่าในยุครัตนโกสินทร์ ตอนต้นนั้นสืบทอดประเพณีการลอยพระประทีปมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีการจัดประกวดกระทงใหญ่และ จัดเป็นเวลานานหลายวันซึ่งจัดถึงรัชกาลที่ 4 จึงถูกยกเลิกไปเพราะเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลือง จึงโปรด ให้ยกเลิกเสีย และโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ ทำเรือลอยประทีป แทนกระทงใหญ่ถวายองค์ละลำ เรียกว่า “เรือลอยประทีป” (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2553 : 13-14)

ผางประทีป

ผางประทีป หรือผางประทีป เป็นเครื่องสักการบูชาในล้านนา คำว่า ผาง เป็นชื่อเรียกของ ภาพขณะดินเผาถ้วยเล็ก ๆ ใช้เป็นถ้วยสำหรับใส่ขี้ผึ้งหรือน้ำมัน และไส้ของประทีปทำมาจากเส้นฝ้าย ส่วนคำว่า ประทีป คือแสงสว่าง นิยมจุดในช่วง ประเพณียี่เป็ง ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 หรือ ตรงกับประเพณีลอยกระทง ในช่วงประเพณียี่เป็ง ชาวล้านนานิยมจุดผางประทีปเป็นพุทธบูชา สืบ เนื่องมาจากตำนานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ได้แก่ พระกกุสันธะ พระโกนาคมะ พระกัสสปะ พระ โคตม (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) พระศรีอริยเมตไตร พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ได้ถือกำเนิดจากแม่ กากาเผือก และวันหนึ่งขณะที่แม่กากาออกไปหาอาหารได้เกิดพายุทำให้ไข่ทั้งห้าฟองของแม่กากาเผือกพัด ตกจากรังไหลไปตามแม่น้ำ มีแม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์เก็บไปเลี้ยง เมื่อไข่ทั้งห้าฟอง ฟักออกมาเป็นมนุษย์เป็นเพศชาย และได้บวชเป็นฤๅษีทั้งห้าองค์ เมื่อฤๅษีทั้งห้าได้พบกัน จึงได้ถามถึง มารดาของแต่ละองค์ แต่ละองค์ก็ตอบว่า แม่ไก่เก็บมาเลี้ยง แม่นาคเก็บมาเลี้ยง แม่เต่าเก็บมาเลี้ยง แม่โคเก็บมาเลี้ยง และแม่ราชสีห์เก็บมาเลี้ยง ฤๅษีทั้งห้าองค์จึงสงสัยว่า แม่ที่แท้จริงของตนเป็นใคร จึง

พากันอธิษฐานขอให้ได้พบแม่ ด้วยคำอธิษฐาน จึงทำให้ภาพพรหมผู้เป็นแม่ได้แปลงกายเป็นกาเผือกบินลงมาเล่าเรื่องในอดีตให้ฤๅษีทั้งห้าฟัง และได้บอกว่าหากคิดถึงแม่ ให้นำด้ายดิบมาพันเป็นตีนกาจุดเป็นประทีปบูชาในวันยี่เป็ง ด้วยอานิสงส์แห่งการถวายประทีปตีนกาจึงทำให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์

นอกจากผางประทีปแล้ว ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังปรากฏการถวายประทีปในรูปแบบเดียวกันคือ พิธีจุดประทีปได้น้ำมัน ในวันมหาปวารณา ซึ่งชาวพุทธถือเป็นวันสำคัญ เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงสู่โลกมนุษย์ หลังจากเสด็จขึ้นไปจำพรรษาเพื่อตรัสอธิษฐานเทศนาโปรดพระมารดาในเทวโลกอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ถ้วนไตรมาส ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หรือโบราณเรียกว่าวันพระเจ้าเปิดโลก มูลเหตุนี้เองชาวอีสานจึงมี พิธีจุดประทีปได้น้ำมัน ทำในเวลากลางคือช่วงเวลา 18.00 -20.00 น.เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ก่อนถึงวันออกพรรษาชาวบ้านจะรวมตัวกันที่วัดเพื่อตั้งหอประทีป, หอสูงเฮือง, หอได้น้ำมัน ตั้งเป็นหอเพียงตา ตามต้นเสาประดับด้วยต้นกล้วยต้นอ้อยประดับดอกไม้ เพื่อใช้วางดวงประทีปทำด้วยลูกตุ้มกาขาว ชาวอีสานประกอบพิธีขึ้น 3 วัน วันสุดท้ายตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2553 : 8-9)

เทียน

เทียนถือว่าเป็นเครื่องสักการบูชาที่สำคัญของพระพุทธศาสนา และได้ปรากฏการถวายเทียนในสังคมไทยมาตั้งแต่รัชสมัยยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ในพิธีอัญเชิญเทียนรุ่ง ใจความว่า “การพระราชกุศลมาบูชาเริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การพระราชพิธีจะปฏิบัติดังนี้ คือ ก่อนถึงวันมาฆบูชา เจ้าหน้าที่กองพระราชพิธี สำนักพระราชวังจะมีหน้าที่นำเทียนรุ่ง คือเทียนที่จุดบูชาตลอดทั้งคืน ขนาดซี่ผึ้งหนัก 33 บาท สูง 45 เซนติเมตร ถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงเจิมและพระราชทานอุทิศไปจุดบูชาพระรัตนตรัย ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม วัดพระราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และวัดนิเวศธรรมประวัติ โดยวัดที่ได้รับพระราชทานจะจัดเจริญพระพุทธมนต์และแสดงพระธรรมเทศนาสลับกันตลอดจนรุ่งสว่าง ซึ่งในการถวายเทียนรุ่งในวันมาฆบูชา นั้น เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย เนื่องจากตรงกับ วันเพ็ญ เดือน 3 เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ อันเป็นหลักธรรมคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา วันมาฆบูชา จึงถือว่าเป็นวันพระธรรม

นอกจากการถวายเทียนรุ่ง ซึ่งเป็นพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ ประชาชนทั่วไป ผู้ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนชาวพุทธในสังคมไทยนั้น ก็มีการถวายเทียน ดังที่ปรากฏในประเพณีการเข้าพรรษาว่า “แม้การเข้าพรรษาจะเป็นเรื่องของภิกษุ แต่พุทธศาสนิกชนก็ถือเป็นโอกาสดีที่จะได้ทำบุญรักษาศีลและชำระจิตใจให้ผ่องใส ก่อนวันเข้าพรรษาวัดบ้านจะชวนกันไปวัดช่วยพระทำความสะอาดเสนาสนะ ฟังเทศน์และรักษาอุโบสถศีล การประกอบพิธีทำบุญในการเข้าพรรษาที่สำคัญคือ

การทำบุญถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระสงฆ์ ถวายเทียนพรรษา และทำบุญตักบาตร (ทองดี ลำตัน, 2559 : 27)

2. อานิสงส์ของการถวายทานประทีปในพระพุทธศาสนา

อานิสงส์ของการถวายประทีปในสมัยพุทธกาลนั้น ย่อมทำให้เป็นผู้ที่มีปัญญามากดุจแสงสว่างจากประทีป ได้ดวงตาเห็นธรรมได้โดยง่าย อีกทั้งยังทำให้ขจัดซึ่งกิเลส อาสวะ มีทิพจักขุ เมื่อดับขันธได้เกิดเป็นเทวดา มีบริวารล้อมรอบ อานิสงส์การถวายทานประทีปนั้นมีมากเมื่อหากถวายประทีปเพียงดวงเดียวก็มีอานิสงส์ที่มากล้นเมื่อละจากโลกนี้ไปแล้ว ด้วยผลบุญที่ได้บูชาประทีปไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ชื่อว่าเอกทีป รายล้อมด้วยประทีปแสนดวงส่องสว่างรอบวิมาน ร่างกายสว่างเหมือนพระอาทิตย์กำลังอุทัย อยู่ในเทวโลก 77 ครั้ง เสวยราชสมบัติในเทวโลก 31 ครั้ง ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ 28 ครั้ง เมื่อจุติจากเทวโลกแล้วเกิดบนโลกมนุษย์ มีอายุเพียง 4 ขวบได้ออกบวชเป็นบรรพชิตและได้บรรลุอรหัตต์ ทั้งหมดนี้เพียงเพราะถวายประทีปดวงเดียว

อานิสงส์ของการถวายทานประทีปที่สามารถเห็นผลได้ชัดและเป็นปัจจุบัน ประทีปในปัจจุบันมีอยู่หลากหลายชนิด อยู่ในรูปแบบของ โคม, เทียน, เรือไฟ หรือแม้แต่หลอดไฟ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

1) อานิสงส์ต่อวัด ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนได้มีการปรับเปลี่ยนในการถวายประทีปในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย สะดวก และสามารถใช้งานได้จริง ไฟฟ้าได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมในปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น จากเดิมที่ชาวพุทธมักนิยมนถวายเทียนและประทีป ก็ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นการถวายหลอดไฟฟ้า เพื่อส่องแสงสว่างแทน แต่นอกจากนั้นยังมีในรูปแบบอื่นๆ อีกด้วย เช่น ถวายค่าไฟฟ้ากับทางวัด แทนการถวายเทียนถวายหลอดไฟ ซึ่งถือว่าเป็นการถวายประทีปในรูปแบบใหม่ ถือว่าเป็นอานิสงส์ของทางวัดเองที่ได้ลดทอนค่าใช้จ่ายภายในวัด ในส่วนของการถวายเทียนนั้นบางวัดได้มอบให้กับทางชุมชนเพื่อทำผางประทีปเพื่อส่งเสริมรายได้ส่งเสริมอาชีพ หรือแม้แต่นำไปแจกจ่ายให้กับวัดที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล

2) อานิสงส์ต่อชุมชนและภาคเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของของพระพุทธศาสนาที่เป็นที่ดึงดูด ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเปิดรับประสบการณ์ใหม่ๆ การจัดงานประเพณีการถวายประทีปโคมแสนดวง การแห่เทียนพรรษา รวมถึงประเพณีลอยกระทง เหล่านี้ล้วนแต่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งที่นำมารายได้เข้าสู่ชุมชน การจัดหาสินค้าที่ชุมชนได้สร้างขึ้นจากการจัดงาน ส่งเสริมภาคส่วนการท่องเที่ยว ถือว่าเป็นอานิสงส์ที่เห็นผลได้อย่างชัดเจน

3) อานิสงส์ต่อผู้ถวาย การได้ถวายประทีปเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ ล้วนถือว่าเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นการสั่งสมกรรมดีไว้กับบุคคลผู้ได้ปฏิบัติ อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังแนวคิดการถวายทานให้กับลูกหลานที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วย

อภิปรายผล

ประเพณีการถวายประทีปแม้จะมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่เรียกว่า การบูชาไฟ แต่ในปัจจุบันนี้ ประเพณีการถวายประทีปที่ได้รับการกล่าวถึงคือการถวายประทีปในเทศกาลวันลอยกระทง จนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีลอยกระทง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูพิสนธ์กิจจาทร (เทิดทูนเชื้อเงินเดื่อน) (2554 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีลอยกระทง” พบว่า ประเพณีลอยกระทงได้กล่าวถึงการบูชาพระพุทธรูป และในประเทศไทยเองมีการปฏิบัติเป็นประเพณีสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เรียกว่าประเพณีลอยพระประทีป เผาเทียนเล่นไฟ โคนประดิษฐ์ประทีปเป็นรูปดอกบัว เพื่อใช้เป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธศาสนา สืบต่อมาเป็นประเพณีลอยกระทงจนถึงปัจจุบัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระโกสกร กิตติเวที (วรา) (2560 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาพัฒนาการและคุณค่าของการเทศน์มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ในล้านนา” พบว่า ในการเทศน์ธรรมมหาชาติ หรือตั้งธรรมหลวงในล้านนานั้น ในขั้นตอนลำดับการเตรียมพิธียังกล่าวถึง การเตรียม ดอกไม้เทียนบูชาและประทีป การบูชาดอกไม้ดอกไม้มะพร้าวและประทีป นอกจากจะบูชาคาถาพันแล้ว ยังใช้บูชาพระคาถาประจำกัณฑ์เทศน์ด้วย หากใครที่เป็นเจ้าภาพกัณฑ์ใดก็บูชาดอกไม้ เทียน และประทีปเท่าจำนวนคาถากัณฑ์นั้น เช่น กัณฑ์มัทรี 90 คาถา บูชาด้วยประทีป 90 อัน เป็นต้น นอกจากจะบูชาพระคาถาพัน จำนวน 1,000 เล่มแล้ว บางคนก็บูชาเท่าอายุของตน ซึ่งมีความเชื่อว่าหากได้บูชาประทีป รูปเทียน และดอกไม้เท่าจำนวนพระคาถา จะทำให้ชีวิตของผู้บูชานั้นมีความสุขสวัสดิ์แก่ตนเอง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น จึงนิยมปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านาน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การถวายประทีปเป็นการบูชาอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย การเวียนเทียน เป็นต้น พิธีถวายไฟจึงเป็นพิธีหลักของการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่สำหรับคำว่าประทีปนั้น มักนิยมในความเหมาะสมที่เฉพาะเจาะจงลงไปถึงตะเกียงเล็กๆ (ภาคเหนือเรียกว่า ผาง) ที่บรรจุเทียนขี้ผึ้งและจุดบูชาในวันลอยกระทง โดยมีความเชื่อว่าเป็นการจุดบูชาพระพุทธรูป อานิสงส์ทำให้ได้บุญกุศลและจะได้ไปเกิดในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า พระศรีอริยเมตไตรย ในปัจจุบันการจุดประทีปนิยมจุดในเทศกาลอื่นๆ ด้วย เช่น การจุดเพื่อประดับ การจุดเพื่อความสวยงาม เป็นต้น

สรุป

การถวายทานประทีปของชาวพุทธในล้านนา ไม่ได้ปรากฏเพียงแค่สารธรรมที่ได้เท่านั้น แต่ได้ค้นพบข้อสำคัญที่เป็นการต่อยอดจากความเชื่อเรื่องการถวายทานประทีปคือ คุณค่าและความสำคัญของการถวายทานประทีปของชาวพุทธในล้านนา ซึ่งพบว่ามีคุณค่าและความสำคัญ 2 ด้าน คือ 1) ด้านเศรษฐกิจชุมชน ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้วยการทำผางประทีปจำหน่าย ทำโคมจำหน่าย โดยเฉพาะจังหวัดลำพูน ซึ่งวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร ที่ได้จัดงานเทศกาลโคมแสนดวงขึ้นเป็นประจำทุกปี เกิดการจ้างงานในชุมชนจังหวัดลำพูนให้ผลิตโคมส่งให้กับวัดพระธาตุหริภุญชัย หรือแม้แต่การผลิตผางประทีปเพื่อจำหน่ายของชุมชนต่างๆ ซึ่งมีการจำหน่ายมากที่สุดในช่วงเทศกาลยี่เป็ง ที่มีความต้องการในการใช้ผางประทีปจำนวนมาก ก็สามารถที่จะสร้างรายได้ให้กับครอบครัว/ชุมชนได้เป็นอย่างดี และ 2) ด้านการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นคุณค่าและความสำคัญที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้วิถีวัฒนธรรมล้านนา ประเพณีล้านนา โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการถวายทานประทีป อาทิ ประเพณียี่เป็งวัดพันเตา เทศกาลโคมแสนดวงวัดพระธาตุหริภุญชัย เป็นต้น ซึ่งได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มุ่งเน้นการนำเอาประเพณีและวัฒนธรรมมาเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการด้านการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมจัดอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ สนับสนุนการสร้างเครือข่ายของชุมชนต่าง ๆ เพื่อสร้างกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

2) การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจและการส่งเสริมรายได้เข้าชุมชน สนับสนุนให้มีการอบรมเสริมสร้างรายได้จากผลิตทางการท่องเที่ยว อบรมมอบความรู้ ขั้นตอนการผลิต วิธีการพัฒนาต่อยอด รวมถึงกลุ่มเป้าหมายในการรับซื้อสินค้า แนะนำแนวทางให้กับทางชุมชนให้มีองค์ความรู้เพื่อพัฒนาเป็นอาชีพหรือรายได้หลักหรือรายได้เสริม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรม วิถีชีวิตการเป็นอยู่อาศัย รวมถึงภูมิปัญญาของสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น การศึกษาถึงความเชื่อ ความเป็นมาของวัฒนธรรมและประเพณี เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวในอดีตและปัจจุบัน

2) ในปัจจุบันการปล่อยคอมลอยในเทศกาลยี่เป็งทำให้เกิดผลกระทบต่อการบิน ทำให้มีมาตรการการงดปล่อยคอมลอย จึงควรทำการศึกษาถึงแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมและผลกระทบทางเศรษฐกิจเพื่อหาทางออกร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

บรรณานุกรม

- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). (2534). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ และคณะ. (2558). **ล่องกระทง เรือพระราชพิธี วัฒนธรรมน้ำท่วมราก**. กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก. โรงพิมพ์อักษรไทย.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2553). **ล่องกระทง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- ทองดี ลำตัน. (2559). “การศึกษาประเพณีเข้าพรรษาในสังคมไทยภาคอีสาน”. **วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์**. 1 (1) : 27.
- พระครูพิสนท์กิจจาทร (เทิดทูน เขื่อนเงินเดือน). (2554). “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีล่องกระทง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระโกสกร กิตติเวที (วรา). (2560). “ศึกษาพัฒนาการและคุณค่าของการเทศน์มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ในล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.